

ASTUDIAETH AR GYFER CYNGOR GWYNEDD

1.0 CYLCH GORCHWYL YR ASTUDIAETH

Mae'r Adroddiad *Ymchwiliad Craffu i Addysg Gymraeg y Cyngor Sir* i weithrediad, cysondeb a llwyddiant Polisi Iaith Cyngor Sir Gwynedd yn ysgolion y sir yn dod i'r casgliad, ar sail astudiaeth o dair ardal benodol, fod *'dehongli'r polisi'n amrywio'n arw ac yn ddibynnol ar ddemograffi ieithyddol dalgylchoedd ysgolion yn ogystal ag o ran sêl athrawon a phrifathrawon dros y Gymraeg.'* Mae'n ychwanegu *'nad oes cysondeb nac ychwaith ddealltwriaeth cyffredinol o'r gofynion.'* Caiff hyn ei ategu hefyd yn adroddiad Cwmni Trywydd ar sefyllfa'r Gymraeg fel iaith gymdeithasol ymysg pobl ifainc ysgolion uwchradd Gwynedd.

Mae'r Adroddiad Ymchwiliad Craffu ei hunan yn rhoi ystyriaeth fanwl i'r mater cyn cloi gyda nifer o argymhellion ar gyfer gwella cysondeb gweithredu'r Polisi. Yn eu plith mae'r argymhellion canlynol:

Er mwyn cryfhau a chysoni Polisi Iaith Addysg y Cyngor dylai'r Cyngor ddiffinio yr hyn ydyw dysgu dwyieithog, gan gydweithio gydag ysgolion a sefydliadau hyfforddi athrawon i sefydlu addysgeg ddwyieithrwydd gadarn sy'n addas ar gyfer holl ysgolion a disgyblion yr Awdurdod a meithrin sgiliau trawsieithu ymysg staff.

Er mwyn cryfhau a chysoni gweithrediad Polisi Iaith (Addysg) y Cyngor, mae angen diffinio'n eglur natur ieithyddol holl ysgolion uwchradd Gwynedd fel ei bod yn glir i'r holl randdeiliaid beth yw natur ieithyddol yr ysgolion gan ddal yr ysgolion a'r llywodraethwyr yn atebol am ei weithrediad.'

Mae'r astudiaeth hon yn ymwneud â'r ail argymhelliad yn bennaf ond bod y dasg o ddiffinio natur ieithyddol ysgolion uwchradd y sir yn ymgorffori hefyd elfen o'r argymhelliad cyntaf, sef beth yn union a olygir wrth addysgu a dysgu dwyieithog lle bo hynny ar waith.

Mae Swyddogion Adran Addysg Cyngor Sir Gwynedd yn gweithio ar y cyd ag Ymgynghorydd Allanol i gyflawni'r Astudiaeth. Mae'n golygu archwilio dogfennaeth berthnasol gan Gyngor Sir Gwynedd a Llywodraeth Cymru, cyfweld â staff yn yr ysgolion a rhoi sylw i unrhyw ddata a gwybodaeth gysylltiedig. Ffrwyth yr Astudiaeth fydd cynhyrchu adroddiad yn cynnwys casgliadau ac argymhellion.

2.0 Y CEFNDIR

2.1 Cyfrifiad 2011

Pery Gwynedd y Sir Cymreiciaf o ddigon yn ôl unrhyw faen prawf. Yn ôl Cyfrifiad 2011 mae 65.4% o bobl yn siarad Cymraeg yng Ngwynedd, y ganraf uchaf o

siaradwyr Cymraeg o holl siroedd Cymru, fel y dengys y tabl isod, er bod amrywiaeth eang yn y canrannau mewn gwahanol ardaloedd ar draws y sir.

Gwybodaeth o'r Gymraeg

	Pob preswlydd arferol 3 oed a throsodd	Dim sgiliau Cymraeg (%)	Gallu deall Cymraeg lafar yn unig	Gallu siarad Cymraeg (%)
Cymru	2,955,841	73.35%	5.3%	19.0%
Gwynedd	117,789	26.50%	6.9%	65.4%

Mae'r Cyfrifiad 2011 yn dangos y bu cwmp cyffredinol yn niferoedd y plant sy'n gallu siarad Cymraeg ond bod y canrannau yn y grwpiau oedran 3-4 a 5-15 ers y Cyfrifiad blaenorol:

Cyfrifiad	2001	2011	Newid
3-4 oed	70.9%	73.0%	+2.1%
5-15 oed	91.8%	92.3%	+0.5%

Er bod y ganraf uchaf o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru yng Ngwynedd, nid yw'r sir yn gorffwys ar ei rhwyfau o gwbl. Mae'n ymwybodol iawn o'r gostyngiad yn nifer y rhai sy'n siarad Cymraeg mewn rhai ardaloedd ac yn amlygu ewyllys a phenderfyniad i wynebu'r her o gynnal a hefyd gryfhau'r Gymraeg yn ei chymunedau ar draws y sir.

2.2 Strategaeth Iaith Cyngor Sir Gwynedd

Datblygwyd Strategaeth Iaith Gwynedd 2014-2017, a Chynllun Gweithredu ar ei chyfer, ar sail data Cyfrifiad 2011, yn ogystal â thrafodaethau cychwynol gyda phrif bartneriaid, gwasanaethau a chynrychiolwyr cymunedol. Prif nod y Strategaeth, a lansiwyd yn swyddogol ar 19 Tachwedd 2014, oedd cyrraedd targed heriol, sef: *'Sicrhau cynnydd o 5% yng nghanran y boblogaeth sydd yn gallu siarad Cymraeg yng Ngwynedd erbyn 2021'*

Mae'r Strategaeth yn canolbwyntio ar chwech o feysydd gweithredu sy'n cynnwys y teulu, plant a phobl ifanc; cymunedau a'r seilwaith, i sicrhau bod y Gymraeg yn cael y gofod i ffynnu.

Gweledigaeth yr ail faes strategol – 'Plant a Phobl Ifainc' – yw *'cynyddu defnydd y Gymraeg ymysg plant a phobl ifainc, gwella eu hymwybyddiaeth o werth yr iaith, ynghyd â sicrhau gwell mynediad at weithgareddau cymdeithasol a gwasanaethau cyfrwng Cymraeg.'*

2.3 Polisi Iaith Cyngor Sir Gwynedd

Datblygwyd polisi iaith Cyngor Sir Gwynedd ym 1996.

Mae'n datgan mai'r un yw nod y Polisi Iaith ar draws holl ysgolion cynradd y sir, sef datblygu gallu pob disgybl i fod yn hyderus yn y ddwy iaith erbyn diwedd Cyfnod Allweddol (CA) 2. Y Gymraeg yw iaith swyddogol yr asesu yn yr ysgol ar ddiwedd Y Cyfnod Sylfaen. Yn CA2, y nod yw parhau i ddatblygu gafael disgyblion ar y Gymraeg gan roi sylw i ddatblygu eu sgiliau yn y ddwy iaith.

Mae gofyn i ysgolion uwchradd adeiladu ar y sylfaen a osodwyd yn y cynradd trwy sicrhau bod pob disgybl yn parhau i ddatblygu sgiliau yn y Gymraeg a'r Saesneg.

2.4 Diffinio categorïau ieithyddol adeg y trosglwyddo o CA2 i CA3

Pan yw'r disgyblion yn trosglwyddo o CA2 i CA3 diffinnir eu categorïau ieithyddol yn ôl y carfannau canlynol:

CARFAN	DIFFINIAD O'R MATH O DDISGYBL YN ÔL EI ALLU IEITHYDDOL
A	Disgyblion sydd â hyfedredd oed-berthnasol yn y ddwy iaith
B	Disgyblion sydd â hyfedredd priodol yn y Gymraeg ond sydd angen atgyfnerthu agweddau ar eu sgiliau ieithyddol yn y Saesneg
C1	Disgyblion sydd â'r hyfedredd priodol yn y Saesneg ond sydd angen atgyfnerthu agweddau ar eu sgiliau ieithyddol yn y Gymraeg
C2	Disgyblion â hyfedredd priodol yn y Saesneg, ond sydd heb y sgiliau oed-berthnasol priodol yn y Gymraeg
Ch	Disgyblion heb sgiliau oed-berthnasol priodol yn y naill iaith na'r llall.

Mae canllawiau clir yn y Polisi Iaith ynghylch dilyn llwybr Cymraeg Iaith Gyntaf yn y sector uwchradd. Mae'r ysgolion uwchradd yn derbyn asesiad o allu ieithyddol y disgyblion yn y Gymraeg adeg y trosglwyddo. Mae'r asesiad hwn yn ystyriol o fedrau llafaredd, darllen ac ysgrifennu.

Mae'r argymhelliad ar gyfer y sector uwchradd fel a ganlyn:

- Yn CA3, sicrhau bod pob disgybl sydd wedi cyrraedd lefel 3+ [sydd yng Ngharfannau A a B] ar ddiwedd CA2 yn parhau i ddilyn Cymraeg Iaith Gyntaf er mwyn sicrhau dilyniant a pharhad priodol.
- Yn CA4, sicrhau bod pob disgybl yn astudio'r Gymraeg fel pwnc hyd at ddiwedd B11 ac yn cael asesiad yn y Gymraeg ar ddiwedd CA4.

Mae disgwyl felly i bob disgybl sydd wedi cyrraedd y lefel angenrheidiol, sef 3+ , ar ddiwedd CA2 ddilyn Cymraeg Iaith Gyntaf yn CA3 er mwyn sicrhau dilyniant a pharhad priodol. Y gobaith yw y gall y disgyblion hyn astudio'r Gymraeg [Iaith Gyntaf] a'r Saesneg fel pynciau hyd at ddiwedd Blwyddyn 11.

2.5 Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg (CSGA) 2014-2017

Ers pasio Deddf Safonau a Threfniadaeth Ysgolion (Cymru) 2013 a Rheoliadau Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg ac Asesu'r Galw am Addysg Cyfrwng Cymraeg (Cymru) 2013 daeth y gofyniad i siroedd Cymru baratoi Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg (CSGA) yn statudol.

Ar sail canllawiau a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru yn 2013 bu rhaid i awdurdodau lleol lunio'u Cynlluniau statudol cyntaf ar gyfer y cyfnod 2014 i 2017. Cymeradwywyd Cynllun Gwynedd fel y cafodd ei gyflwyno. Mae disgwyl i bob awdurdod lleol adolygu eu Cynlluniau'n flynyddol a chyflwyno unrhyw gynlluniau diwygiedig i Weinidogion Cymru. Yn dilyn y tair blynedd gyntaf o gylch cynllunio CSGA, mae'r awdurdodau bellach yn symud ymlaen i'r cam cynllunio nesaf ar gyfer 2017-2020.

Mae'r Cynllun yn dangos sut mae'r Sir yn ceisio gwireddu nod y Polisi Iaith o ran datblygu'r Gymraeg fel pwnc a chyfrwng dysgu o oedran cyn-ysgol ymlaen.

Mae'n nodi nad yw'r Sir yn diffinio ysgolion cynradd yn ôl categorïau ieithyddol gan fod yr un Polisi Iaith ar waith ym mhob ysgol. Yr un yw'r pwyslais ar ddwyieithrwydd, sef rhoi cyfle i holl ddisgyblion y Sir fod yn hyderus ddwyieithog. Mae'r disgwyliad hwn yn greiddiol i unrhyw gynlluniau ad-drefnu neu gynlluniau newydd sy'n cael eu cyflwyno, fel Ysgolion yr 21ain Ganrif.

Nid yw'r Cynllun ychwaith yn diffinio ysgolion uwchradd yn ôl categorïau ieithyddol gan fod yr un disgwyliad mewn perthynas â'r Polisi Iaith, sef rhoi cyfle i holl ddisgyblion y sir fod yn hyderus ddwyieithog.

Ymhlith nodau'r Sir ar gyfer addysg cyfrwng Cymraeg yn y sector uwchradd mae'r canlynol:

- Yn CA3 a CA4 defnyddio'r wybodaeth am gyflawniad blaenorol [yn y Gymraeg fel pwnc] i sicrhau bod pob disgybl yn parhau i ddatblygu'r sgiliau yn y Gymraeg a'r Saesneg trwy ddefnyddio'r ddwy iaith yn gyfrwng dysgu.
- Sicrhau bod disgyblion sy'n ddysgwyr y Gymraeg [yn CA2] a CA3 yn dysgu'r Gymraeg cyn gynted â phosibl ac yn defnyddio'r Gymraeg fel cyfrwng dysgu.

2.6 Gweinyddiad, Bywyd Cymdeithasol a Threfn Fugeiliol

Yn ychwanegol at ddatblygu hyfedredd disgyblion yn y ddwy iaith, disgwylir i holl sefydliadau addysg y Sir adlewyrchu ac atgyfnerthu'r Polisi Iaith yn eu gweinyddiad,

eu bywyd cymdeithasol a'u trefn fugeiliol yn ogystal ag yn eu darpariaeth gwricwlaidd.

2.7 Cymraeg Iaith Gyntaf

Mae'n nod barhaus gan y Sir i sicrhau bod mwy o ddysgwyr yn parhau i wella'u sgiliau iaith wrth drosglwyddo o'r ysgol gynradd i'r ysgol uwchradd ac yna drwy Gyfnodau Allweddol 3 a 4.

Mae ysgolion uwchradd yn derbyn gwybodaeth am garfannau iaith pob disgybl gan gyd-gysylltydd iaith y gwahanol dalgylchoedd wrth iddynt drosglwyddo o CA2 i CA3.

Mae canran y disgyblion sy'n cael eu hasesu yn y Gymraeg Iaith Gyntaf ar ddiwedd Cyfnod Allweddol 2 fel a ganlyn:

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
99.6%	99.6%	99.2%	99.2%	97.5%	98.8%	97.9%

Mae'r data'n dangos cynnydd o 1.3% rhwng 2014 a 2015, yn dilyn ychydig o ostyngiad cyn hynny.

Mae'r tabl isod yn dangos canran y disgyblion sydd wedi cyrraedd lefel 3+ ar ddiwedd CA2 yn y cyfnod 2010-16:

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Lefel 3+	95.0%	95.0%	95.1%	96.8%	96.9%	97.4%	98.3%

Mae'r ffigwr yn gymharol sefydlog gydag ychydig o amrywiaeth dros y ddwy flynedd ddiwethaf. Rhwng 2014 a 2015 gwelwyd cynnydd o 0.5%.

Mae canran y disgyblion sy'n cael eu hasesu yn y Gymraeg Iaith Gyntaf ar ddiwedd Cyfnod Allweddol 3 fel a ganlyn:

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
81.7%	83.0%	86.1%	82.5%	81.2%	83.2%	83.7%

Bu gostyngiad yn y ganran dros 2012-14 ond gwelwyd cynnydd o 2.5% rhwng 2014 a 2016. Hefyd, mae cymharu'r ganran a asesir yn CA3 yn erbyn yr un cohort yn CA2 yn dangos peth cwmp rhwng y cyfnodau allweddol yn flynyddol.

Mae'r tabl isod yn dangos canran y disgyblion a enillodd lefel 3+ yn CA2 ac a gafodd asesiad Cymraeg Iaith Gyntaf ar ddiwedd CA3 yn y cyfnod 2010-16.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Gwynedd	88.7%	89.9%	91.6%	90.0%	87.4%	89.5%	88.7%

Mae cymharu'r tabl hwn â'r tabl blaenorol sy'n dangos canran y disgyblion a gyrhaeddod lefel 3+ ar ddiwedd CA2 yn y cyfnod 2010-16 yn amlygu gostyngiad yn y ganran dros bob un o'r blynyddoedd.

Anelir at sicrhau bod pob disgybl sydd wedi ennill lefel 3+ ar ddiwedd CA2 yn cael asesiad yn y Gymraeg Iaith Gyntaf ar ddiwedd CA4. Er bod y ganran hon yn uchel mewn cymhariaeth â gweddill Cymru, mae ffordd i fynd i gyflawni nod y sir yn llawn, fel y dengys y tabl isod:

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
% yn sefyll Cymraeg Iaith Gyntaf	78.3%	78.6%	78.7%	80.8%	85.0%	80.6%	76.3%
% A*-C	70.9%	74.4%	76.4%	72.6%	73.3%	78.8%	76.3%

Mae CSGA Gwynedd yn gosod targed o 80% erbyn 2017 ar gyfer ennill gradd A*-C mewn Cymraeg Iaith Gyntaf.

2.7 Cymraeg fel Cyfrwng

Mae'r wybodaeth am garfannau iaith yn gymorth hefyd i ysgolion uwchradd gymllunio'n ieithyddol ar gyfer defnyddio'r Gymraeg fel cyfrwng dysgu.

Ni chynhwysir data am ganran y disgyblion sy'n astudio pynciau drwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog yn CA3 yn CSGA Gwynedd ond mae gwybodaeth ynddo am CA4.

Mae'r tabl isod yn dangos canran y disgyblion ym M11 sy'n astudio ar gyfer 2 neu fwy o gymwysterau drwy gyfrwng y Gymraeg:

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
78.1%	78.8%	79.1%	82.0%	87.5%	82%	79.4%

Mae'r tabl canlynol yn dangos canran y disgyblion ym M11 sy'n astudio ar gyfer 5 neu fwy o gymwysterau drwy gyfrwng y Gymraeg:

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
60.8%	64.7%	67%	71.3%	73.3%	74.9%	69.4%

2.8 Cymraeg Ail Iaith

Mae'r tabl isod yn dangos mai cymharol fach yw canran y disgyblion yng Ngwynedd sy'n dilyn cyrsiau Cymraeg Ail Iaith ac yn sefyll arholiad Cymraeg Ail Iaith erbyn diwedd CA4 ond y bu tipyn o gynnydd rhwng 2014-15:

Blwyddyn	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
% wedi sefyll Cymraeg Ail Iaith	17.6%	16.5%	15.2%	15.1%	11.9%	16.7%	16.7%

2.9 Cynlluniau Trochi

Bu'r sir yn flaengar dros y blynyddoedd yn datblygu canolfannau iaith i gynorthwyo disgyblion hwyrdyffod i'w galluogi i ymdoddi i'w cymdeithas ddwyieithog ac i gyfranogi'n llawn o brofiadau addysg ddwyieithog yn yr ysgolion. Ar yr un pryd, mae'r canolfannau'n hanfodol ar gyfer helpu ysgolion i weithredu'r Polisi Iaith yn llawn. Mae pedair canolfan gynradd gan y sir ac un ganolfan uwchradd ym Mhorthmadog, sef yr unig un o'i bath yng Nghymru.

Noda CSGA Gwynedd fod 'lle i uchafswm o 16 disgyblion ar gyfer cyfnodau o wyth wythnos, gan ganolbwyntio ar ddisgyblion B7 i ddechrau ac yna B8 gyda niferoedd bychain o B9 pe bai lle. Mae athrawon y Ganolfan hefyd yn cynnig ôl-ofal i bob disgybl ar ôl iddynt ddychwelyd i'w hysgolion.

Yn ôl CSGA Gwynedd 'Rhwng 2005 a Hydref 2016 mae cyfanswm o 1628 o ddisgyblion cynradd a 510 o ddisgyblion uwchradd wedi mynychu'r canolfannau

2.10 Defnydd iaith y tu hwnt i'r Dosbarth

Nid yw diddordeb y sir yn nefnydd disgyblion o'r Gymraeg yn gyfyngedig i faterion cwricwlaidd yn unig ac mae'n rhoi pwys mawr ar ddatblygu'r defnydd a wnânt ohoni'r tu hwnt i'r ystafell ddosbarth yn y cymunedau o'u cwmpas. I'r diben hwn y datblygwyd *Siarter Iaith Gymraeg Ysgolion Cynradd Gwynedd* ac y comisiynwyd Cwmni Trywydd i gynnal arolwg o sefyllfa'r Gymraeg fel iaith gymdeithasol ymysg pobl ifainc ysgolion uwchradd y sir.

2.11 Yr Ysgolion uwchradd

Mae 14 o ysgolion uwchradd yn nhair is-ardal Gwynedd fel a ganlyn:

ARFON

Ysgol Brynrefail (11-18)

Ysgol Dyffryn Nantlle (11-18)

Ysgol Dyffryn Ogwen (11-18)

Ysgol Friars (11-18)

Ysgol Syr Hugh Owen (11-18)

Ysgol Tryfan (11-18)

DWYFOR

Ysgol Botwnnog (11-16)
Ysgol Eifionnydd (11-16)
Ysgol Glan-y-môr (11-16)

MEIRION

Ysgol Y Gader (11-16)
Ysgol Tywyn (11-16)
Ysgol y Moelwyn (1-16)
Ysgol y Berwyn (11-18)
Ysgol Dyffryn Ardudwy (11-16)

Adlewyrchir yr amrywiaeth mawr yn y gallu i siarad yr iaith ar draws y gwahanol ardaloedd yng Ngwynedd yn nalgylchoedd gwahanol ysgolion uwchradd y sir. Mae'r adroddiad Ymchwiliad Craffu i Addysg Gymraeg y Cyngor Sir yn rhoi cipolwg i ni o'r amrywiaeth hwn wrth drafod tair ardal:

Canfuwyd bod dalgylchoedd Ardudwy, Bangor a Botwnnog yn wahanol iawn i'w gilydd o safbwynt ieithyddol. Mae hefyd amrywiaeth o fewn y dalgylchoedd, er enghraifft mae gogledd dalgylch Ardudwy yn ardal Gymreig gydag ardal y de yn fwy Seisnigaidd. Dalgylch Botwnnog yw'r mwyaf Cymreig o'r dalgylchoedd dan sylw. Mae amrywiaethau eraill ym Mangor, gydag ardaloedd Cymraeg, ardaloedd Saesneg ac ardaloedd sydd yn bwydo'r Brifysgoll ac Ysbyty Gwynedd.

Yn CSGA Gwynedd tynnir sylw hefyd at amgylchiadau gwahanol yn y ddwy ysgol ym Mangor, sef Ysgol Tryfan ac Ysgol Friars. Yn un ohonynt, sef Ysgol Friars, nid yw'r disgyblion yn dilyn Cymraeg Iaith Gyntaf os nad ydynt wedi derbyn Lefel 4 neu well ar ddiwedd CA2. A thra bo'r holl bynciau'n cael eu cynnig drwy'r Gymraeg yn Ysgol Tryfan, nod yn y tymor hir yn Ysgol Friars yw sicrhau bod mwy o rannau'r cwricwlwm ar gael yn ddwyieithog.

Mae'r sir yn datgan mai'r un yw'r disgwyliad sydd i'r Polisi Iaith ym mhob un o'r ysgolion uwchradd. Yn naturiol, mae mwy o her yn wynebu rhai o'r ysgolion hyn nag eraill i gyflawni'r disgwyliad hwn.

3.0 DIFFINIO CATEGORÏAU YSGOLION

Mae *Diffinio ysgolion yn ôl y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg* (Hydref 2007), dogfen a gynhyrchwyd gan Lywodraeth Cynulliad Cymru, yn amlinellu disgrifiadau a chategorïau ysgolion yn ôl faint o Gymraeg sy'n cael ei defnyddio wrth addysgu a dysgu, ac yn yr ysgol o ddydd i ddydd. Defnyddir y categorïau er mwyn casglu gwybodaeth ynglŷn â darpariaeth genedlaethol a hefyd yn lleol gan awdurdodau addysg ac ysgolion er mwyn rhoi gwybodaeth i rieni am ba fath o ysgolion sydd ar gael mewn cymdogaethau gwahanol. Mae'r ddogfen yn datgan y dylai'r wybodaeth helpu llywodraeth leol a chenedlaethol i asesu a yw'r ddarpariaeth yn cwrdd â'r galw lleol. Mae dogfen y Llywodraeth yn datgan fel a ganlyn: '*Er nad oes unrhyw sail*

gyfreithiol i'r diffiniadau, eu diben yw rhoi gwell gwybodaeth i rieni ac i lywodraeth leol a chenedlaethol ynghylch i ba raddau mae disgyblion yn dysgu drwy gyfrwng y Gymraeg. Byddai angen rheoliadau er mwyn gwneud hyn yn orfodol.

Mae'r categorïau canlynol yn y sector uwchradd:

- Ysgol Uwchradd Cyfrwng Cymraeg
- Ysgol Uwchradd Ddwyieithog (a'r categori wedi'i rannu'n 4 is-adran).
- Ysgol Uwchradd Cyfrwng Saesneg yn bennaf ond â defnydd sylweddol o'r Gymraeg
- Ysgol Uwchradd Cyfrwng Saesneg yn bennaf

Mae esboniad manwl o bob categori yn Atodiad 1.

Nodwyd eisoes na fu hi'n arfer gan ysgolion uwchradd Gwynedd i ddiffinio'u hysgolion yn y modd a amlinellir uchod gan fod yr un Polisi Iaith ar waith ym mhob un ohonynt.

Eto i gyd, mae *Fy Ysgol Leol*, sef gwefan boblogaidd iawn a ddatblygwyd gan Lywodraeth Cymru, i'w gwneud yn haws i rieni ac i bawb arall sydd â diddordeb gael gweld data am ysgolion, yn cynnwys adran ar Gategoreiddio Ysgolion yng Ngwynedd. Mae'n seiliedig ar y ddogfen *Diffinio ysgolion yn ôl y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg* (Hydref 2007).

Mae *Fy Ysgol Leol* yn cynnwys y wybodaeth ganlynol am gategorïau ysgolion uwchradd y sir:

YSGOL	DIFFINIO CATEGORI IAITH
Ysgol Ardudwy	Cyfrwng Cymraeg
Ysgol Botwnnog	Dwyieithog (Categori A)
Ysgol Brynrefail	Dwyieithog (Categori A)
Ysgol Dyffryn Nantlle	Dwyieithog (Categori B)
Ysgol Dyffryn Ogwen	Dwyieithog (Categori Ch)
Ysgol Eifionydd	Cyfrwng Cymraeg
Ysgol Friars	Cyfrwng Saesneg yn bennaf ond â defnydd sylweddol o'r Gymraeg
Ysgol Glan-y-môr	Cyfrwng Cymraeg
Ysgol Syr Hugh Owen	Dwyieithog (Categori Ch)

Ysgol Tryfan	Cyfrwng Cymraeg
Ysgol Tywyn	Dwyieithog (Categori A)
Ysgol Y Berwyn	Cyfrwng Cymraeg
Ysgol Y Gader	Dwyieithog (Categori Ch)
Ysgol Y Moelwyn	Cyfrwng Cymraeg

Mae'r diffiniadau hyn yn tueddu i gadarnhau un o gasgliadau Adroddiad Ymchwilad Craffu i Addysg Gymraeg y Cyngor Sir, sef nad oes cysondeb yn y modd y dehonglir y Polisi Iaith ar draws y sir. Mae'r Adroddiad hefyd yn nodi bod 'yr ansicrwydd ynghylch natur ieithyddol yr ysgolion i'w ganfod hefyd ymhlith y rhanddeiliaid – 'a yw'r ysgol yn Ysgol Gymraeg naturiol, yn Ysgol Ddwyieithog, neu'n Ysgol Saesneg (mewn ambell achos)'.

Bydd angen hefyd ddiwygio unrhyw wybodaeth fel yr uchod unwaith y daw'r ddwy ysgol ddilynol sydd i'w sefydlu yn y sir, y naill yn Nolgellau (3-16) a'r llall yn y Bala (3-19) i fodolaeth.

4.0 YR ASTUDIAETH A'I CHASGLIADAU

Mae'r astudiaeth a'i chasgliadau'n seiliedig ar drafodaethau â phenaethiaid a staff hŷn ysgolion uwchradd y sir ynghyd â holiaduron cryno a gwblhawyd ganddynt a dogfennaeth sirol a chenedlaethol y cyfeiriwyd atynt wrth drafod y cylch gorchwyl a'r cefndir.

5.0 DIFFINIO YSGOLION UWCHRADD YN IEITHYDDOL

5.1 Y Sefyllfa Gyfredol

Er nad yw'r sir yn diffinio ysgolion uwchradd yn ôl categorïau ieithyddol, mae diffiniadau fel hyn ar waith, er enghraifft ar *Fy Ysgol Leol*, fel y nodwyd eisoes (*Gweler 3.0*). Cânt hefyd eu defnyddio gan Estyn, Swyddfa Arolygiaeth Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru, wrth drafod cefndir ysgolion unigol mewn adroddiadau arolygu.

Yr hyn sy'n nodweddu'r defnydd o ddiffiniadau, lle bônt ar waith, yw diffyg cysondeb. Yn aml, mae gwahanol gategorïau, er enghraifft 'Cymraeg', 'dwyieithog' a 'naturiol ddwyieithog' yn cael eu nodi ar gyfer ysgolion uwchradd sy'n debyg iawn i'w gilydd yn ieithyddol. Hyd yn oed wrth ddiffinio'r un ysgol mae categori Llywodraeth Cymru ac Estyn yn gallu amrywio. Nid yw'r diffiniadau a ddefnyddir o anghenraid ychwaith yn llwyr gipio sefyllfaoedd ieithyddol yr ysgolion, yn sicr nid yn fanwl gywir. A dweud yn gryno, mae'r diffyg gweithredu cyson a chllir yn gallu peri cryn ddryswch.

5.2 Gosod y Seiliau

Mae'n galonogol fod canran y disgyblion sy'n cael eu hasesu mewn Cymraeg Iaith Gyntaf ar ddiwedd CA2 yn y nawdegau uchel. Felly hefyd ganran y disgyblion sy'n cyrraedd Lefel 3+ mewn Cymraeg Iaith Gyntaf. (Gweler 2.6). Bydd amrywiaeth weithiau o ran cyrhaeddiad y disgyblion yn y ddwy iaith, ac yn y gwahanol foddau iaith, ond, at ei gilydd, mae lefel eu dwyieithrwydd yn hwyluso trefniadaeth yr ysgolion uwchradd adeg y trosglwyddo o'r cynradd ar gyfer symud addysg ddwyieithog ymlaen ymhellach.

Mae hyn hefyd yn gam mawr ymlaen at wireddu un o amcanion y sir, sef mai'r un disgwyliad sydd i'r Polisi Iaith ym mhob un o'r ysgolion uwchradd, nid nad oes ffordd i fynd eto i sicrhau dilyniant esmwyth dros gyfnod y trosglwyddo rhwng CA2 a 3. Mae'r gostyngiad, rhwng y ganran a asesir mewn Cymraeg Iaith Gyntaf ar ddiwedd CA2 ac ar ddiwedd CA3 a rhwng y ganran sy'n cyrraedd L3+ ar ddiwedd CA2 a'r ganran a asesir ar ddiwedd CA3 (Gweler 2.6) yn fater sydd angen sylw pellach gan y gall arwain at dangyflawni ac amharu ar ddilyniant yn y Gymraeg fel pwnc a chyfrwng addysgu a dysgu.

5.3 Cyflwyno profiadau yn y Ddwy iaith

Mae Polisi Iaith Gwynedd yn gosod canllawiau digon clir ar gyfer gweithredu o ran cyflwyno profiadau yn y ddwy iaith yn y sector uwchradd:

Yn achos disgyblion sydd â hyfedredd priodol yn y Gymraeg ond sydd angen datblygu ymhellach eu gafael ar y Gymraeg a gwella sgiliau penodol yn y Saesneg [carfanau A a B], bydd cyfran helaeth o'u cwricwlwm trwy gyfrwng y Gymraeg. Yn ychwanegol, cynllunnir profiadau penodol ar draws y cwricwlwm er mwyn iddynt ddatblygu a gwella'u sgiliau yn y Saesneg. Mewn achosion o'r fath bydd yr amser a neilltuir ar gyfer profiadau yn y Gymraeg a'r Saesneg yn cyfateb yn fras i 70%:30%.

A derbyn y bydd peth amrywiaeth yn yr amser cwricwlaidd a neilltuir ar gyfer profiadau yn y Gymraeg a'r Saesneg. mae'n briodol fod y Polisi Iaith yn nodi 70% fel isafswm ar gyfer gwaith cyfrwng Cymraeg. Ategir yr egwyddor hon yn y ddogfen *Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg (Llywodraeth Cynulliad Cymru, Ebrill 2010)* sy'n datgan fel a ganlyn:

Derbynnir yn gyffredinol y dylai o leiaf tua 70% o amser y cwricwlwm fod drwy gyfrwng y Gymraeg er mwyn i ddysgwyr feistrolï'r iaith yn ddigon cadarn i'w galluogi i'w defnyddio mewn amrywiaeth eang o gyd-destunau yn hyderus ac yn rhugl. Mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn derbyn yr egwyddor ganolog hon ar gyfer ysgolion cyfrwng Cymraeg ar lefel gynradd ac uwchradd.

Fodd bynnag, nid yw sefyllfaoedd mor syml â hyn ychwaith yn ysgolion uwchradd y sir, gan fod ynddynt hefyd ddisgyblion sydd yng Nharfannau C1-Ch a'r rheiny'n gallu bod yn yr un dosbarthiadau â disgyblion Carfannau A a B. Yn naturiol ddigon felly, fel yr amlinellir yn y Polisi Iaith, bydd y cydbwysedd a neilltuir ar gyfer profiadau yn y Gymraeg a'r Saesneg i'r disgyblion hyn yn gwahaniaethau, o leiaf am gyfnod, gan ddibynnu ar ba mor gyflym y maent yn caffael medrau Cymraeg:

Yn achos dysgwyr sydd angen datblygu ac atgyfnerthu eu sgiliau yn y Gymraeg [carfan C1] cynllunnir y cwricwlwm mewn modd fydd yn caniatáu iddynt ymarfer a datblygu'r Gymraeg ar draws y cwricwlwm. Mewn achosion o'r fath bydd yr amser a neilltuir ar gyfer profiadau yn y Gymraeg yn 50% o leiaf.

Yn achos lleiafrif y disgyblion sydd â sgiliau priodol yn y Saesneg ond sydd heb y sgiliau priodol yn y Gymraeg [carfan C2], rhoddir pwyslais ar gynllunio cyfleoedd ar draws y cwricwlwm i ddatblygu eu sgiliau llafar yn y Gymraeg. Mewn achosion o'r fath bydd yr amser a neilltuir ar gyfer profiadau yn y Gymraeg yn 30% o leiaf.

Nid caethiwo yw diben canllawiau'r Polisi Iaith ond, yn hytrach, helpu ysgolion i gynllunio'n effeithiol ar gyfer hyrwyddo dwyieithrwydd a hynny'n gwbl briodol. Ar yr un pryd, dylid cofio mai llawer pwysicach na mesur amser yn union i'r llythyren yw ystyried natur ac ansawdd y profiadau ieithyddol a ddarperir yn y ddwy iaith yn y cyfnodau a neilltuir ar gyfer hynny.

Dylanwad arall ar y broses o osod cyfeiriad strategol i'r ysgol mewn perthynas â datblygu addysg drwy'r Gymraeg neu'n ddwyieithog yw'r corff llywodraethu. Nododd sawl ysgol fel y mae cefnogaeth llywodraethwyr a'u swyddogaeth fel cyfeillion beirniadol yn y cyswllt hwn yn gymorth iddynt geisio cyflawni'u hamcanion ieithyddol ac addysgol.

5.4 Gweithio at y Nod

Mae'r rhan fwyaf o'r ysgolion uwchradd yn gweithio i gyfeiriad y cydbwysedd ieithyddol a argymhellir yn y Polisi Iaith, rhai'n fwy agos na'i gilydd. Gwelir cynnydd arbennig yn y cyfeiriad hwn mewn talcenni digon heriol, er enghraifft yn CA3 yn Ysgol Ardudwy, Ysgol Uwchradd Tywyn ac Ysgol y Gader yn is-ardal Meirion lle mae camau breision wedi'u cymryd i roi lle sicrach i'r Gymraeg fel cyfrwng ac i osod sylfeini cadarn ar gyfer datblygiadau pellach.

Ceir peth amrywiaeth yn nhrefniadaeth rhai ysgolion. Ar hybu yn hytrach na gorfodi, er enghraifft, mae'r pwyslais mewn un ysgol uwchradd mewn ardal Gymraeg. Yn yr ysgol honno mae disgwyl i ddisgyblion ddilyn tri phwnc drwy gyfrwng y Gymraeg yn CA3 ond bod llawer, mewn gwirionedd, yn dilyn y cyfan yn yr iaith honno.

Ffactor sy'n hwyluso trefniadau'r ysgolion uwchradd yw cyfraniad sylweddol y Ganolfan Iaith Uwchradd Gwynedd ym Mhorthmadog lle mae cynifer o hwyrdyfyddiaid a phlant tramor (nad yw'r Saesneg yn iaith gyntaf iddynt bob tro), yn CA3 yn caffael y Gymraeg drwy ddulliau trochi. Mae hynny'n eu galluogi i ymdoddi wrth iddynt ddychwelyd i'w hysgolion a hefyd ddilyn elfennau o'r cwricwlwm trwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog. Mae'r ysgolion uwchradd hefyd yn gwerthfawrogi ymweliadau ôl-ofal y Ganolfan wedi i'r disgyblion ddychwelyd fel rhan o'r broses o gadw golwg ar gynnydd ac yn cael budd ohonynt.

Tra bo ysgolion at ei gilydd yn datblygu dwyieithrwydd, gan ddilyn patrwm y Polisi Iaith yn CA3, mae'r sefyllfa ychydig yn fwy cymysg yn CA4 lle ceir mwy o amrywiaethau rhwng ysgolion. Bydd ambell ysgol, lle mae lleiafrif y disgyblion yn dod

o gartrefi Cymraeg, yn mynnu bod disgyblion yn sefyll eu harholiadau allanol mewn o leiaf 80% o bynciau drwy gyfrwng y Gymraeg. Mewn ysgolion eraill fodd bynnag, mae'r sefyllfa'n fwy agored a chaiff disgyblion ganiatâd i ddilyn cwrs neu gyrsiau ar gyfer arholiad allanol drwy gyfrwng eu dewis iaith.

Mae'r sefyllfa'n anghyson yn achos cyrsiau galwedigaethol a drefnir ar y cyd â cholegau lleol. Yn yr achosion hynny, gall ymgeiswyr sefyll eu harholiadau trwy gyfrwng y Gymraeg ar yr amod bod y cyfleuster yn cael ei gynnig gan y sefydliad dyfarnu. Nid yw'r cyfleuster hwn ar gael drwy'r Gymraeg ym mhob achos ac mae hynny, yn ei dro, yn gallu dylanwadu ar natur ieithyddol yr addysgu a'r dysgu yn y colegau.

Mae gofyn edrych a oes modd cael gwell dilyniant rhwng CA3 a CA4 a mwy o gysondeb ymarfer yn CA4, yn enwedig gan fod yr argoelion presennol ychydig tuag at i lawr o safbwynt disgyblion sy'n astudio ar gyfer dau neu fwy o gymwysterau drwy'r Gymraeg a phump neu fwy o gymwysterau drwy'r Gymraeg (Gweler t.5). Nid bod y cofrestriadau hyn ynddynt eu hunain ychwaith yn amlygu'n fanwl gywir faint y gwaith a sefir drwy'r Gymraeg gan fod hawl gan ddisgyblion a gofrestrwyd ar gyfer cymhwyster drwy'r Gymraeg sefyll rhannau o'r cymhwyster hwnnw drwy'r Gymraeg neu'r Saesneg er mwyn adlewyrchu'r iaith yr addysgwyd hwy ynddi. (Gw. Examination Provision 2016, CBAC.11.2).

Yn CA5, yn yr ysgolion, mae'r ddarpariaeth ieithyddol, i raddau helaeth, yn adlewyrchu'r patrwm a sefydlwyd yn CA4. Erbyn hynny hefyd bydd nifer o ysgolion fel rheol yn rhoi mwy o ddweud i unigolion ynghylch dewis cyfrwng.

5.5 Sefyllfa Bangor

Tra bo ysgolion uwchradd dwyieithog Gwynedd, gyda pheth amrywiaethau, yn gweithredu'n gymharol debyg i'w gilydd yn ieithyddol ac yn gynyddol felly, yn arbennig yn CA3, mae'r sefyllfa'n groes i'r patrwm yn rhanbarth Bangor lle mae'r ddwy ysgol uwchradd yn darparu'n dra gwahanol i'w gilydd. Gellir olrhain hynny'n ôl i'r arfer a sefydlwyd adeg ad-drefnu addysg yn y ddinas ym 1978.

Mae Ysgol Tryfan yn gogwyddo at addysgu a dysgu drwy'r Gymraeg bron yn llwyr, gan ddilyn patrwm ieithyddol ysgolion penodedig Cymraeg a sefydlwyd mewn rhannau eraill o Gymru. Mae gogwydd Ysgol Friars bron yn gyfan gwbl at addysgu a dysgu drwy gyfrwng y Saesneg, ac eithrio Cymraeg iaith Gyntaf a pheth mewnbyn cyfrwng Cymraeg i rai dosbarthiadau yn unig yn CA3.

Mae Cyfrifiad 2011 (mewn cymhariaeth â Chyfrifiad 2001) yn dangos dirywiad yn y niferoedd sy'n gallu siarad Cymraeg ym mhob ward ym Mangor. Bu cwmp o 10% yn nifer y siaradwyr Cymraeg yn y ddinas mewn degawd - o 45% yn 2001 i 35% erbyn 2011. Fel rhan o'r ymgyrch i adfer y Gymraeg ar ôl cyfnod o erydu sefydlwyd Menter Iaith Bangor gyda'r nod o *'hyrwyddo ac ehangu'r iaith Gymraeg ar lefel gymunedol ar draws y ddinas'* er mwyn gweld yr iaith *' yn dod yn rhan ganolog a naturiol o fywyd bob dydd ar y strydoedd, yn y siopau, ac yn wir ymhobman, gyda phawb o'r trigolion yn rhannu'r cyfrifoldeb am ei dyfodol a'i ffyniant'*. Yn ddiweddar

hefyd, agorwyd Canolfan Popdy yn swyddfa i Fenter Iaith Bangor a staff rhanbarth Eryri o Urdd Gobaith Cymru, ac mae'n fwriad i logi allan rhan o'r adeilad i sefydliadau a mudiadau eraill sy'n gweithio drwy gyfrwng y Gymraeg.

Yn ddiamau, mae cyfraniad pwysig i'w wneud gan ddwy ysgol uwchradd y ddinas, fel ei gilydd, nid yn unig i gynnal safonau addysg a sicrhau bod pob disgybl yn cyflawni'i botensial yn llawn ond hefyd i hyrwyddo'r Gymraeg a dwyieithrwydd, gan adeiladu ar y cynnydd a wneir yn y sector cynradd. Fel y gwyddys, y system addysg i blant yw'r llwybr pwysicaf o ran creu a datblygu siaradwyr Cymraeg ac mae Llywodraeth Cymru am i bawb gael cyfle i ddysgu drwy gyfrwng y Gymraeg o'r blynyddoedd cynnar i addysg uwch, fel y nodwyd adeg cyhoeddi'n swyddogol y cynigion ar gyfer cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg i filiwn erbyn 2050 yn Eisteddfod Genedlaethol Cymru – Y Fenni 2016.

Mae Ysgol Tryfan yn addysgu a dysgu Cymraeg i'w disgyblion a datblygu'u dwyieithrwydd yn llwyddiannus mewn amgylchedd gadarn a chefnogol i'r iaith a'i diwylliant. Mae cydweithio agos hefyd rhwng yr ysgol a'r Fenter Iaith.

Canran fechan (tua 4%) o ddisgyblion o gartrefi Cymraeg eu hiaith sydd yn Ysgol Friars. Mewn cymhariaeth, mae canran uwch o ddisgyblion sy'n dysgu Saesneg fel iaith ychwanegol. Daw nifer sylweddol o ddisgyblion i'r ysgol o'r tu allan i'r dalgylch arferol – o fannau eraill yn y sir ac o ardaloedd y tu allan i'r sir, er enghraifft Conwy ac Ynys Môn - a hynny am amrywiol resymau. Addysgir Cymraeg Iaith Gyntaf yn yr ysgol drwy CA3 a CA4 ond Cymraeg Ail Iaith yw llwybr rhan fwyaf y disgyblion. Cofrestir carfan gymharol fach o ddisgyblion ar gyfer TGAU Cymraeg Iaith Gyntaf yn CA4 ar ôl ymgynghori â'r rhieni – disgyblion o gefndir Cymraeg yw'r rhain ran amlaf. Ni wna'r ysgol fawr o ddefnydd o'r Ganolfan Uwchradd ym Mhorthmadog ond mae'n werthfawrogol o'r mewnbwn a gyfrennir gan y staff pan maent yn dod i'r ysgol eu hunain. Nid yw teithio yn ôl ac ymlaen i'r Ganolfan yn hwylus bob tro, yn enwedig i ddisgyblion sy'n dod gryn bellter i'r ysgol yn y lle cyntaf. Mae'r ysgol yn awgrymu y byddai'n haws manteisio ar y math hwn o ddarpariaeth pe bai ar gael ar gampws yr ysgol ei hunan. Ceir elfen o addysgu dwyieithog ar draws y cwricwlwm i'r dosbarthiadau Cymraeg Iaith Gyntaf yn CA3 yn unig, ond darpariaeth dameidiog iawn yw hon.

Mae'r ffactorau i'w hystyried er mwyn ceisio symud dwyieithrwydd ymlaen yn yr ysgol a chryfhau'r dilyniant iaith rhwng CA3 a CA4 yn cynnwys sut y gellir gwneud y Gymraeg Iaith Gyntaf yn fwy cynhwysol ar ddechrau'r cyfnod uwchradd gan y caiff ei chyfyngu i ddisgyblion sy'n ennill Lefel 4 mewn asesiad Cymraeg ar ddiwedd CA2 ar hyn o bryd. Ffactor arall yw ystyried sut y gellir ymestyn y ddarpariaeth ar gyfer addysgu a dysgu drwy'r Gymraeg neu'n ddwyieithog yn yr ysgol mewn dull mwy strwythuredig, nid yn unig yn CA3 ond hefyd drwodd i CA4. Yn ôl yr ysgol, anhawster mawr yn y cyswllt hwn ar hyn o bryd yw diffyg digon o staff sy'n gallu addysgu drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae hyn yn galw am ddatblygiad proffesiynol parhaus i staff i wella'u sgiliau a'u hanghenion ac, o bosib, o leiaf dros dro, ddulliau mwy arloesol, lle bo hynny'n ymarferol, fel rhannu arbenigedd staff ag ysgolion eraill.

Nid oes ateb cyflym i'r sefyllfa ieithyddol ac addysgol gymhleth ym Mangor a bydd angen ei hadolygu'n ddiweddarach pan ddaw rhagor o wybodaeth a chynlluniau

ynghylch nod Llywodraeth Cymru yn y pen draw o sefydlu un ffrwd ar gyfer y Gymraeg pa fydd pawb yn dysgu'r iaith ar yr un continwmm.

Yn ddiweddar, mae'r ysgol wedi sefydlu ac yn defnyddio strategaethau i hyrwyddo'r Gymraeg - mae angen adeiladu ymhellach ar yr arferion da hynny. Dylid paratoi cynllun gweithredu manwl ar gyfer ardal Bangor sy'n pennu'r camau i'w cymryd i ymestyn canran y disgyblion sy'n dilyn llwybr Cymraeg iaith Gyntaf yn CA3 ac ymlaen i CA4 ac yn cael eu haddysgu drwy'r Gymraeg neu'n ddwyieithog.

5.6 Un Categori

Mae peth gwahaniaeth barn yn yr ysgolion uwchradd ymhlith priodoldeb y cysyniad o ddiffinio ysgolion yn ôl categori ieithyddol, gydag ambell un yn gweld hyn fel offeryn yn bennaf i hwyluso trafod a dadansoddi data ac ati. Fodd bynnag, mae'n deg dweud fod galw'n gyffredinol am fwy o gysondeb o ran diffinio ysgolion uwchradd yn ieithyddol gan fod y sefyllfa bresennol yn gallu bod yn un mor ddryslyd, yn enwedig i'r cyhoedd a darpar rieni.

Yr hyn yn arbennig mae'r diffiniadau a'r categorïau ieithyddol a ddefnyddir yn methu â'i wneud yn llwyddiannus yw adlewyrchu *i ba raddau ac ym mha fodd* mae'r ysgolion uwchradd yn addysgu a dysgu drwy gyfrwng y Gymraeg neu'r Saesneg neu'n ddwyieithog.

Mae addysgu a dysgu dwyieithog i wahanol raddau'n nodwedd o bob ysgol uwchradd yn y sir. Mae'r cydbwysedd rhwng y defnydd o'r ddwy iaith yn gallu amrywio o ysgol i ysgol ac yn sylweddol felly mewn ambell ysgol. Felly hefyd yr ystod o ddulliau addysgu a dysgu dwyieithog,, hyd yn oed rhwng ysgolion sy'n debyg i'w gilydd yn ieithyddol. Nid yw addysgu a dysgu dwyieithog o anghenraid yn golygu y dylid cyflwyno'r ddwy iaith i'r disgyblion drwy'r amser ychwaith. Mae'r dulliau eu hunain yn gallu amrywio o addysgu a dysgu pynciau, neu unedau cyflawn o waith oddi mewn i bynciau neilltuol, yn Gymraeg neu Saesneg hyd at gyflwyno pynciau'n bennaf drwy gyfrwng y Gymraeg gyda pheth mewnbyn yn Saesneg, gan ddibynnu ar amgylchiadau ieithyddol yr ysgolion ac weithiau ddogarthiadau oddi mewn i'r ysgolion hynny. Y nod yn sicr yw cynllunio i sicrhau rhugl rwyddineb yn y ddwy iaith yn eu gwahanol foddau gan beidio â thanseilio mewn unrhyw fodd y cynnydd a wnaed yn y Gymraeg wrth wneud hynny.

Dylid diffinio'n glir ysgolion y sir yn ieithyddol er mwy datrys y dryswch presennol. Bernir mai un categori sy'n addas ar gyfer yr ysgolion ac mai'r term craidd mwyaf addas ar gyfer hwnnw yw 'ysgolion dwyieithog'. Anghyflawn yw'r disgrifiad hwnnw wrth ei hunan, fodd bynnag, i ddangos yn glir beth yn union yw patrwm yr addysgu a dysgu a fabwysiedir ganddynt.

Wrth fanylu ar y term 'ysgol ddwyieithog' ac er mwyn dangos cydbwysedd ieithyddol cyfrwng yr addysgu a'r dysgu, mae'n fwy cydnaws meddwl yn nhermau profiadau na phynciau gan fod hynny ran amlaf yn cydfynd yn well â'r dulliau o gyflwyno sydd ar

waith yn y rhan fwyaf o wersi.. Mae gofyn hefyd ddangos a oes gwahaniaethau yn y cydbwysedd rhwng CA3 a 4 a, lle bo hynny'n berthnasol, CA5.

Dylid hefyd ddiffinio'n ieithyddol y ddwy ysgol ddilynol newydd i'w sefydlu yn y sir, y naill yn Nolgellau (3-16) a'r llall yn Y Bala (3-19).

Mae gofyn hefyd i Lywodraeth Cynulliad Cymru roi ystyriaeth bellach i sefyllfa Gwynedd pan ddaw'n amser i ddiwygio'r ddogfen *Diffinio ysgolion yn ôl y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg*.

5.7 ADDYSGU A DYSGU DWYIEITHOG A DATBLYGIAD PROFFESIYNOL

Mater sydd angen sylw parhaus yw cynllunio a chyflwyno addysg yn ddwyieithog yn y dosbarth. Ni ellir gorbwysleisio'r her sy'n wynebu ysgolion, yn enwedig yn y sefyllfaoedd hynny lle ceir disgyblion sy'n cynrychioli gwahanol garfannau iaith, weithiau oddi mewn i'r un dosbarthiadau. Tra bo defnydd o'r ieithoedd fel cyfrwng addysgu'n destun trafod a chynllunio ar raddfa ysgol gyfan mewn rhai ysgolion, nid yw hynny wedi datblygu mewn modd strwythuredig i'r un graddau mewn eraill.

Mater sy'n cael cryn sylw ar raddfa ysgol mewn nifer o'r ysgolion uwchradd lle mae canran uchel o Gymry Cymraeg, er enghraifft, yw sut orau i ddatblygu a mireinio medrau Saesneg y disgyblion fel y bônt yn hyfedr wrth gyfathrebu yn yr iaith honno. Maent yn gweld manteision mewn defnyddio'r Saesneg ar gyfer rhai profiadau yn y cwricwlwm ehangach er mwyn rhoi mwy o gyfleoedd i'w disgyblion ddefnyddio'u medrau iaith mewn cyd-destunau ar wahân i'r gwersi iaith a thrwy hynny atgyfnerthu gwaith yr adrannau Saesneg. Bu hyn yn destun cynllunio manwl. Aethpwyd ati i fapio'n ofalus y medrau llythrennedd drwy'r Saesneg y gellir eu hymgorffori yn y profiadau dysgu ar draws y pynciau gyda'r nod o helpu'r disgyblion i ddefnyddio'r iaith honno'n bwrpasol, yn enwedig wrth ysgrifennu. Lle digwydd hyn, mae cyd-dealltwriaeth ar raddfa ysgol ynghylch y ffordd i weithredu ac i sicrhau dilyniant addas i'r gwaith dros gyfnod / au allweddol. Yn yr ysgolion hyn, mae'r cynllunio ieithyddol yn parhau i roi cyfleoedd yr un mor gadarn a defnyddiol i'r disgyblion ddefnyddio a datblygu'u medrau llythrennedd drwy'r Gymraeg mewn gwahanol gyd-destunau. Mae'r math hwn o gynllunio'n enghraifft o arfer dda.

Mae'n amserol i ailymweld â thechnegau addysgu a dysgu dwyieithog ar hyn o bryd tra bo Llywodraeth Cymru'n gwneud newidiadau sylfaenol i addysgu a dysgu yng Nghymru ac yn datblygu'r cwricwlwm newydd *Cwricwlwm am Oes*, yn seiliedig ar '*Dyfodol Llwyddiannus*' yr Adolygiad Annibynnol o'r Cwricwlwm a'r Trefniadau Asesu yng Nghymru a gyflawnwyd gan yr Athro Graham Donaldson ym mis Chwefror 2015. Mae'r Fframwaith Llythrennedd a Rhifedd (FfLIRh) yn pennu sgiliau llafaredd, darllen ac ysgrifennu y disgwylir i ddisgyblion fod yn fedrus ynddynt ar draws y cwricwlwm ac mae gofyn i athrawon integreiddio llythrennedd (a rhifedd) yn eu haddysgu, beth bynnag y bo'r pwnc. Mae cymhwysedd digidol hefyd yn gyfrifoldeb trawsgwricwlaidd yn y Cwricwlwm newydd i Gymru, ochr yn ochr â llythrennedd a rhifedd a bydd y

Fframwaith Cymhwysedd Digidol (FfCD) yn amlinellu'r sgiliau a gwybodaeth y disgwylir i ddysgwyr ei datblygu. Mae polisiau yn y meysydd hyn yn allweddol i ddatblygiad ysgol. Mae hefyd yn bwysig fod technegau addysgu a dysgu dwyieithog yn cyd-gerdded â'r datblygiadau hyn oll a bod y staff wedi'u trwytho yn y sgiliau sydd eu hangen.

Dylai hyfforddiant ystyried materion fel y canlynol wrth addysgu'n ddwyieithog:

cynllunio dwyieithrwydd;
modelau iaith;
trawsieithu;
technegau holi;
cyfathreuo â disgyblion hwyreddyfod ar ôl iddynt fod ar Gyrsiau Trochi Cymraeg;
hyrwyddo sgiliau llythrennedd yn y Gymraeg a'r Saesneg, fel ei gilydd, oddi mewn i bynciau;
cyfraniad technolegau ac adnoddau pynciol;
defnydd o lyfrynnau geirfa ac iaith;;
lefel darllededd deunydd addysgu;
asesu a dwyieithrwydd.

Dylid manteisio ar enghreifftiau o arfer dda sydd eisoes yn bodoli mewn ysgolion wrth ddatblygu'r hyfforddiant, yn enwedig y cydweithio a'r cyd-gynllunio a'r modelu sy'n digwydd rhwng clwstwr o ysgolion, er enghraifft mewn un ardal wrth gyflwyno profiadau mewn mathemateg.

6.0 STAFFIO

Gyda chynnydd yng ngallu disgyblion adeg y trosglwyddo o'r cynradd i'r uwchradd i ddilyn pynciau ar draws y cwricwlwm yn ddwyieithog, mae'n ddiffyg mewn ambell ysgol uwchradd nad oes gan y staff i gyd y sgiliau Cymraeg sydd eu hangen i ymestyn y defnydd o'r iaith honno fel cyfrwng addysgu a dysgu. Mae hynny'n wir am ddwy ysgol uwchradd yn y sir yn fwyaf arbennig.

Dylid sefydlu cynllun y i gynorthwyo athrawon sydd angen cynyddu a gwella'u sgiliau iaith hyd at safon addysgu.

Dylid ystyried yn y tymor byr gynlluniau fel cyfnewid athrawon ag ysgol / ion eraill, lle bo hynny'n ymarferol, er mwyn cynnal a datblygu addysgu a dysgu drwy'r Gymraeg neu'n ddwyieithog lle bo hynny'n anodd ar hyn o bryd.

7.0 SIARTER IAITH

Mae'r ysgolion uwchradd yn croesawu'r Siarter Iaith Cynradd a lanswyd gan Wynedd yn 2012 i ddylanwadu ar ddefnydd plant o'r Gymraeg nid yn unig yn y dosbarth ond ym mhob agwedd ar eu bywyd. Maent yn nodi bod y Siarter wedi dylanwadu'n gadarnhaol ar arferion y plant ac arwain at gynnydd yn nefnydd cymdeithasol plant o'r Gymraeg. Arwydd o lwyddiant y Siarter iaith hefyd yw bod Llywodraeth Cymru wedi comisiynu Cyngor Gwynedd i arwain ar waith ymestyn

Siarter yr Iaith Gymraeg ledled siroedd gogledd Cymru ac mae'n fwriad i'w ymestyn ledled Cymru dros y blynyddoedd nesaf.

Mae'r ysgolion uwchradd yn ymwybodol o'r perygl o weld ychydig o lithro'n ôl ar ddechrau'r cyfnod uwchradd oni bai bod ymdrech fwriadus i atal hyn. Gan hynny, mae nifer o flaengareddau dyfeisgar gan sawl ysgol ar waith i gynnal y momentwm dros gyfnod y pontio.

Mae'r ysgolion uwchradd yn gyffredinol yn croesawu'r cam nesaf yng nghynlluniau'r sir. sef cyfeirio sylw at y sector uwchradd, nid yn unig i ddefnydd cymdeithasol o'r iaith ymhlith disgyblion ond hefyd i ddefnydd iaith a'r cwricwlwm, Y nod yn y pen draw yw dileu anghysondeb yn y materion hyn yn draws sirol drwy gynllunio strategol a gweithredu pwrpasol.

Dylid symud ymlaen i gyflawni'r Siarter Iaith Uwchradd, ei osod ar waith a monitro cynnydd yn rheolaidd wrth ei weithredu.

8.0 MANTEISION DWYIEITHRWYDD

Codwyd pwysigrwydd tynnu sylw at fanteision dwyieithrwydd gan sawl ysgol, yn enwedig er mwyn dangos fel y gall y Gymraeg a dwyieithrwydd esgor ar nifer o gyfleoedd newydd mewn bywyd. Mae'r ysgolion hefyd yn gweld manteision cyflwyno gwybodaeth (hyd yn oed yn CA4) am y Coleg Cymraeg Cenedlaethol sy'n sicrhau cymaint yn fwy o gyfleoedd astudio i fyfyrwyr cyfrwng Cymraeg erbyn hyn. Mae hyrwyddo dealltwriaeth disgyblion o natur ieithyddol Cymru a'r posibiladau sydd ynghlwm wrth ddwyieithrwydd yn gallu cryfhau'u cymhelliant i ddefnyddio'r Gymraeg wrth astudio a chymdeithasu a'u hysbrydoli i ddal ati gydol oes.

Dylid achub ar bob cyfle yn yr ysgolion i hyrwyddo gwybodaeth am fanteision dwyieithrwydd a thynnu sylw at ddarpariaeth y Coleg Cymraeg Cenedlaethol a sefydliadau eraill sy'n darparu cyrsiau yn Gymraeg neu'n ddwyieithog.

9.0 ARGYMHELLION

Argymhellir y canlynol fel camau i greu gwelliannau:

9.1 Diffinio ysgolion uwchradd Gwynedd yn ôl iaith y cyfrwng addysgu a dysgu dan un categori, sef ysgolion dwyieithog. Meddwl yn nhermau profiadau yn hytrach na phynciau wrth bennu cydbwysedd rhwng y defnydd o'r Gymraeg a'r Saesneg fel cyfryngau addysgu a dysgu yn CA3 a 4. Ystyried 70% fel isafswm yr amser cyswllt â'r Gymraeg fel cyfrwng ar gyfer disgyblion carfannau A a B.

9.2 Diffinio'r ddarpariaeth ieithyddol ar gyfer y cyfnod ôl-16 yn yr ysgolion lle bo hynny'n briodol. Diffinio'r ddarpariaeth ieithyddol ar gyfer ysgolion dilynol neu Gydol Oes newydd sydd i'w sefydlu yn y sir fel rhai dwyieithog.

9.3 Annog Llywodraeth Cynulliad Cymru i ystyried ymhellach sefyllfa neilltuol Gwynedd pan fydd yn diwygio'r ddogfen *Diffinio ysgolion yn ôl y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg* .

9.4 Cynnal a hyrwyddo Datblygiad Proffesiynol Parhaus sy'n cefnogi hyfforddiant i athrawon uwchradd ym methodolegau addysgu a dysgu dwyieithog, gan fanteisio ar enghreifftiau o arfer dda sydd eisoes ar waith yn nifer yr ysgolion ac ymchwil ddiweddar wrth wneud hynny.

9.5 Sicrhau bod staff nad ydynt yn medru cyfathrebu yn y Gymraeg ond sy'n addysgu mewn ysgolion uwchradd lle mae addysgu a dysgu dwyieithog ar gynydd, yn derbyn anogaeth a chymorth i ddatblygu eu sgiliau dwyieithiog hyd at safon addysgu.

9.6 Sicrhau mwy o gysondeb traws sirol fel y bo disgyblion sy'n cyrraedd Lefel 3+ ar ddiwedd CA2, yn unol ag argymhelliad y sir, yn parhau i ddilyn cwrs Cymraeg Iaith Gyntaf a phynciau drwy'r Gymraeg yn y sector uwchradd.

9.7 Cynyddu ymhellach ganran y disgyblion sy'n parhau i astudio'u pynciau drwy'r Gymraeg neu'n ddwyieithog yn CA4 hyd at sefyll arholiadau allanol, gan dorri i lawr ar yr amrywiaeth ymarfer sydd rhwng ysgolion tebyg i'w gilydd.

9.8 Dileu unrhyw rwystrau sy'n atal disgyblion yn CA4 ar gyrsiau galwedigaethol rhag cael eu cofrestru i sefyll arholiadau allanol drwy'r Gymraeg.

9.9 Darparu Cynllun Gweithredu ar gyfer ardal Bangor gyda champau gweithredu, targedau penodol, terfynau amser a meini prawf gwerthuso ar gyfer ymestyn canran y disgyblion sy'n dilyn Cymraeg Iaith Gyntaf yn CA3 a 4 ac yn cael eu haddysgu drwy'r Gymraeg neu'n ddwyieithog.

9.10 Parhau i ddatblygu'r Siarter Iaith Uwchradd fel offeryn cynllunio effeithiol, gan adeiladu ar lwyddiant y Siarter Iaith Cynradd, ar gyfer arwain at gynydd pellach yn nefnydd cymdeithasol a chwricwlaidd disgyblion o'r Gymraeg.

9.11 Parhau i fod yn weithredol yn glyweledol o ran dangos gwerth a manteision a defnyddioldeb dwyieithrwydd er mwyn cryfhau cymhelliad disgyblion i ddatblygu'n bersonau rhugl rwydd yn y ddwy iaith.

Atodiad 1

Diffinio ysgolion yn ôl y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg (Llywodraeth Cynulliad Cymru, Hydref 2007)

Y Categoriâu ar gyfer Ysgolion Uwchradd

1.Ysgol Uwchradd Cyfrwng Cymraeg

Y cwricwlwm

Addysgir pob pwnc (gan gynnwys Addysg Grefyddol ac ABCh) heblaw am Saesneg drwy gyfrwng y Gymraeg i bob disgybl, er bod rhai ysgolion, o bosibl, yn cyflwyno terminoleg Saesneg mewn un neu ddau o bynciau.

Iaith yr Ysgol

Cymraeg yw iaith yr ysgol o ddydd i ddydd. Cymraeg yw'r iaith a ddefnyddir i gyfathrebu â'r disgyblion ac yng ngweinyddiaeth yr ysgol. Mae'r ysgol yn cyfathrebu â'r rhieni yn y naill iaith a'r llall.

Y canlyniadau

Fel rheol, disgwylir y bydd pob disgybl yn cael ei asesu ym mhob pwnc heblaw am Saesneg drwy gyfrwng y Gymraeg yn CA3 a CA4 ac y bydd y disgyblion yn gallu symud ymlaen yn hawdd i ddarpariaeth ôl 6 cyfrwng Cymraeg.

2. Ysgol Uwchradd Ddwyeithog

Y cwricwlwm

Mae'r categori hwn wedi ei rannu'n 4 is-adran, yn ôl canran y pynciau a addysgir drwy gyfrwng y Gymraeg a chan ddibynnu a yw'n cynnig yr un ddarpariaeth yn Saesneg. Nid yw'r categorïau a'r diffiniadau yn adlewyrchu nifer neu gyfran y disgyblion sy'n manteisio ar y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg mewn ysgol. Bydd disgwyl i'r cyrff llywodraethu roi gwybodaeth ym mhrosbectws yr ysgol ynghylch i ba raddau y ceir dewis y ddarpariaeth ac a yw cael manteisio ar y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg yn amodol ar gymhwysedd y disgybl yn y Gymraeg. Dylid nodi hefyd yn y prosbectws faint o ddisgyblion sy'n manteisio ar y dewisiadau sydd ar gael.

Categori 2A

Addysgir o leiaf 80% o'r pynciau ac eithrio'r Gymraeg a'r Saesneg drwy gyfrwng y Gymraeg yn unig i bob disgybl. Mae un neu ddau o bynciau yn cael eu haddysgu i rai o'r disgyblion yn Saesneg neu yn y naill iaith a'r llall.

Categori 2B

Addysgir o leiaf 80% o'r pynciau (ac eithrio'r Gymraeg a'r Saesneg) drwy gyfrwng y Gymraeg ond fe'u haddysgir drwy gyfrwng y Saesneg hefyd.

Categori 2C

Addysgir 50 - 79% o bynciau (ac eithrio'r Gymraeg a'r Saesneg) drwy gyfrwng y Gymraeg ond fe'u haddysgir drwy gyfrwng y Saesneg hefyd.

Categori 2CH

Addysgir pob pwnc (ac eithrio'r Gymraeg a'r Saesneg) i bob disgybl gan ddefnyddio'r naill iaith a'r llall.

Iaith yr Ysgol

Y cyd-destun ieithyddol fydd yn pennu iaith neu ieithoedd yr ysgol o ddydd i ddydd. Defnyddir y naill iaith a'r llall i gyfathrebu â'r disgyblion a hefyd yng ngweinyddiaeth yr ysgol. Rhoddir blaenoriaeth uchel i greu ethos Cymraeg. Mae'r ysgol yn cyfathrebu â'r rhieni yn y naill iaith a'r llall.

Y canlyniadau

Ar gyfer disgyblion yng nghategoriâu 2A, 2B a 2C sy'n dilyn y nifer uchaf posibl o gyrsiau drwy gyfrwng y Gymraeg, disgwylir, fel rheol, y byddent yn cael eu hasesu drwy gyfrwng y Gymraeg yn y pynciau hynny yn CA3 a CA4 ac y byddent yn gallu symud ymlaen yn hawdd i ddarpariaeth ôl 6 drwy gyfrwng y Gymraeg yn y pynciau y maent wedi eu dewis. Ar gyfer disgyblion yng nghategori 2Ch, disgwylir, fel rheol, y byddent yn cael eu hasesu drwy gyfrwng y Gymraeg ym mhob pwnc heblaw am

Saesneg yn CA3 a CA4 ac y byddent, fel rheol, yn gallu symud ymlaen yn hawdd i ddarpariaeth ôl 6 drwy gyfrwng y Gymraeg yn y pynciau y maent wedi eu dewis.

3. Ysgol Uwchradd cyfrwng Saesneg yn bennaf ond â defnydd sylweddol o'r Gymraeg

Y cwricwlwm

Addysgir yn y naill iaith a'r llall, ac addysgir 20 - 49% o'r pynciau drwy gyfrwng y Gymraeg. Fel rheol, byddai pob pwnc yn cael ei addysgu drwy gyfrwng y Saesneg hefyd.

Iaith yr Ysgol

Y cyd-destun ieithyddol fydd yn pennu iaith neu ieithoedd yr ysgol o ddydd i ddydd. Defnyddir y naill iaith a'r llall i gyfathrebu â'r disgyblion a hefyd yng ngweinyddiaeth yr ysgol. Rhoddir blaenoriaeth uchel i greu ethos Cymraeg. Mae'r ysgol yn cyfathrebu â'r rhieni naill ai yn y naill iaith a'r llall, neu yn Saesneg.

Y canlyniadau

Fel rheol, disgwylir y gallai'r disgyblion hynny sy'n dewis y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg gael eu hasesu drwy gyfrwng y Gymraeg yn y pynciau hynny ar bob lefel ac y byddant, o bosibl, yn gallu symud ymlaen i astudio drwy gyfrwng y Gymraeg yn y pynciau hynny ar ôl 16.

4. Ysgol Uwchradd cyfrwng Saesneg yn bennaf

Y cwricwlwm

Addysgir y disgyblion yn bennaf drwy gyfrwng y Saesneg. Addysgir y Gymraeg fel ail iaith hyd at CA4. Mae'n bosibl y gellir dewis dysgu un neu ddau bwnc (a allai gynnwys y Gymraeg fel iaith gyntaf) drwy gyfrwng y Gymraeg neu drwy gyfrwng y naill iaith a'r llall.

Iaith yr Ysgol

Saesneg yw iaith yr ysgol o ddydd i ddydd, ond defnyddir rhywfaint o Gymraeg hefyd i gyfathrebu â'r disgyblion, gan anelu at wella eu gallu i ddefnyddio'r Gymraeg o ddydd i ddydd. Mae'r ysgol yn cyfathrebu â'r rhieni naill ai yn Saesneg neu yn y naill iaith a'r llall.

Y canlyniadau

Fel rheol, disgwylir y gallai unrhyw ddisgyblion sy'n dewis astudio pynciau drwy gyfrwng y Gymraeg gael eu hasesu drwy gyfrwng y Gymraeg yn y pynciau hynny ar bob lefel ac mae'n bosibl y byddent yn gallu symud ymlaen i astudio'r pynciau hynny drwy gyfrwng y Gymraeg ar ôl 6. Byddai'r rhan fwyaf o'r disgyblion yn cael eu hasesu drwy gyfrwng y Saesneg yn y rhan fwyaf o bynciau a byddent yn symud ymlaen i astudio drwy gyfrwng y Saesneg ar ôl 16.